

جریدہ علیہ

مشيخت جليله اسلاميه نك جريدہ رسميه بيدر

ذی القعدہ سنہ ۱۳۴۰

عدد ۷۷، ۷۶

شمديلك آيدہ بر نشر اولنور

برنجی سنہ

ایشته بوحديث شريف معرفة اللهده نظرى ترك ايدن كيمسه لرى انذار ايله وعيدى
مستضمندر . وعيد وانذار ايسه تارك واجبه مخصوصدر . بناءً عليه نظرك تركى اوزرينه
جوعيدى متضمن اولان حديث شريف ، نظرك وجوبه دلالت ايدر .
لكن صيغه امرلك وجوبك غيريسنه احتمالى ، حديث شريف مذكورلك دخى خبرواحد
اولمى ، حكم مستفادك قطعيتنه منافى اولمسيه اثبات وجوب نظرده بيان اولنان طريق عقلى
دهاراجدر .
حسين عونى

فلسفه دين

يوقاريده علمای دين وباخصوص هردينك سنيلرى طرفدن اصلى بروحدانيت الهميه
ادعاسنه تمسك اولندينى وبوفكر ايله بونك انكشافنه محسوب ايديله ميه جك اولان هرشيئك
تدنى ، تردى وسقوط اولدينى وشمدى بروحدانيت اصليه ايچون قوللانيه بيله جك بيوك
برماثرمه نك موجود بولندينى بيان ايدلمشدى . شمدى ده مورخين اديانه موافق اوله رق
فيلوسوفلرك نقطه نظرلرينى تقيماً للفائده عرض ايدلم .

دنيلىوركه « دينسز هيچ بر قومك بولمديغنى واك ابتدائى انسانلرك ده يالكنر حال
نومده بولنان براستعدادلرى دكل ، بلكه بالفعل دينلرى اولديغنى قبول ايتك ايچون دين
مفهومنى بك اشاغى آلمى ودين نقطه سنده اونكه ظاهرى بر مشابهي بولنان هرشيئه بونامى
وييره جك صورتده بك قناعتكار اولمليدر . فقط بونكه ناقابل تداوى بردور ظهورايدر؛
ساده اوكه دن اتخاذايدلمش اولان او فكري قورتارمق سوداسنده اولان بوعلما بو صورتله
سينك شرف واهميتنى كسرايتك مجبوريته قايىرلر . دينك يوقاريده ياييلان كي بر تعريفنه
بناءً واضحدر كه بزه معروف اولان انسانلرله اقوامك هپسى فعلاً بويله دينه مالك دكلدر؛
(ووندت) وسائرلرينك تعريفلرينه كورده دكلدر .

وحدانيت اصليه فكرينك قبولى تقديرنده معتاد اولان هرشى باش اشاغى كليز؛ تاريخ دين
هيئت عموميه سسيله بر انكشاف دكل ، بلكه بر انطوا صورتى كوستيرير ؛ بر بآتمه نك كه
اونى آنحق صوكره دن داخما حاضر موجود اولان حصه ميراثه بر رجوع تعقيب ايدم جكدى .
محكم قطيى وييره جك اولان وقايعك محكم برلسان قوللانمقلى ، امارات ودلائلك

متعارض بولندقلری بومحله وضعیت آلمق اصلا قولای دکدر ؛ بونکه برابر ایشکدها ایلرینده تکامل ایچون قرار ویرلمشه اسباب آتیه بوکا بادی اولمشدر :

۱ . اسفلدن اعلایه تدریجی برترقی فیکری سائر وجهلهده تاریخه اساس اتخاذایدیلیر ؛ کندیسینی صوکردهن ترقینک تعقیب ایدهجکی سقوط منحنی نادرندن بو ارتقادها واضح ، دهامقنعهدهامعقول کورونور . کثیرالجنسکدن کثیرالالههده ، اوندن ده وحدانیت الهیهیه انتقالک روحیات اعتباریه قاورانیه مازنی تصریح ایدیلیرسه ، بو اسبابک بیاننده کندیسینه اتباع اولنان (و . ووندت) مثلاً بونی قاورانیه بیلیر حاله کتیرمهک چالشمشدر . بونک عکسیده هیچ اولمازسه بویه مشکل الایضاحدر ؛ وهرنهقدر استقبال خیال دینیک لاقول ممکن اولان انشا طاشلری دیمک اولان درجات سلسله لرینک بویه تصویر تجاربنده برچوق اصلاحات یانه بیلیرسهده تکامل فیکری دکنزه فیرلاتمق ایچون بوهیچ بر سبب مؤثر دکدر .

۲ . وحیدالالههگک دها طبیعی ، یعنی کثیرالالههگدن بلا تردد افسانه دها واضح ودها آشکار اولمسی و بناء علیه زماناً بوکا تقدم ایتمسی دعواسی طوغری کورنیمور . بزم تفکرمن تابدایتدن اعتباراً ثنائی استعدادلیر ، آنحق مقایسه و تفریق واسطه سیله حکم ویره رک ایلرله بیلوب هرشیدن اول امور متعدده نک تفریقلری سایه سنده واضح بر فکر تثبیت ایدر . وحدنلر لکن آنحق حدس صورتیه ادراک اولنه بیلوب تفکره کثرتلردن دها چوق کوچ طوتامق نقطه لری عرض ایدرلر . فی الواقع بزم زمانمژدهده شو ظاهر درکه تربیه و تعلیمدن محروم بسیط کیمسه آلهه نک برکثرتنده هیچ بر تجاوز بولماز ؛ اصلاً تعجب ایدلملی ، چونکه اونی سائر وجهله محیط اولان عالمده اوکندیخده خالص کثرتلرله محاط کورورکه اونلر بلا توقف بروحدتی اصلاً تخمینیه مساعد دکدر . بوکون بویه بونی تثلیث عقیده نصرانیه سی کوسترمکده درکه بونده خلق کاملاً کرچک تصور اولنان ثلاثیت ذوات فوقنده یالکز الهیاتک تصریح ایتدیکی وحدانیتی اونوتور . لکن وحدانیت الهیه ده دخی بر آله ایله عالم ثنائیتی واردر .

بونک خلافه شمعی زمان تاریخیده عمومیت اوزره بر طاقم منفرد ذواتی فعالیتده بولورزکه اوزمانده وحدانیتی ادعا ومدافعه ایتک اعتباردهدر ؛ بوضورتله انبیای بنی اسرائیل وحدانیت دینییه ، حکمای یونانیه ده (تخمیناً کسه نوفانه سدن بری) وحدانیت فلسفیه یی ادعا ومدافعه ایدرلر . واحد دائماً بعض ذواتک محصول تفکری اولمق اوزره تظاهر ایدر ؛

مذکورہ مرتبہ کفایہدہ اولمادیغندن سبکی مختل اولمغین بو صورتده خصوص مذکورک
ینه محکمہ مذکورده اعاده محاکمہ سی ضمنده محلنه اعاده سی اقتضا ایدر .

*
*

اردو قاضیلکنک ۲ ذی القعدہ ۳۳۸ تاریخی اعلامک اسباب نقضیه سی

مهری مطابق ایسده حادثہ مدعی بهادن مغازه و خانہ عرصه سنک ثانی مدعی
علیها منبوره طرفندن قزی متوفاة دیگر اغلاشیه نک اموالی ایدوکی بیان اولنان اشیا
وانکار ایدلمش ومسکوت عنه براغلمش اولان اموال حقنده مدار مقفود ویمین استظهار
نقصان ویمیندن نکوله تعلیق وتردید ایله حکم توقیعی مخالف اصول اولدیغندن وجہت
سأرهدن شایان قبول اولمادیغنی

*
*

قوله قاضیلکنک ۵ ربیع الاول ۳۳۸ تاریخی اعلامک اسباب نقضیه سی

اعلام مذکورده مدعاهادن ذخائر وبارکیر بدلی حقنده کی دعوی محتاج تصحیح
اولدینی کی متن وظهریه اعلامده اشیا مذکورده نک قیمتلرندن حصه اعطا اولمسنک
وجهی غیر ظاهر بولنش وظهریه مذکورده ایکی سنه لک اوزم محصولاتی حقنده کی
دعوی مهمل براغلمش اولدیغندن وجہت سأرهدن متناً وظهراً سبکی مختل اولمغین
بوصورتده خصوص مذکور حقنده یکیدن محاکمہ اجرایی وطرفین موافقت ایلدکیری
تقدیرده خانہ وباغ حقنده کی دعوانک دخی برابر اوله رق بر نهج شرعی حل وفصلی
ضمنده محکمہ سنه اعاده قلندی .

*
*

ایوانی قاضیلکنک ۲۳ محرم ۳۳۹ تاریخی اعلامک اسباب نقضیه سی

اعلام مذکورده دعوی وشهادتده ملتقانک باباسی اسمنک ذکرینه تعرض اولمادیغنی
کی املاک مذکورده متوفیان منبورانک اولدینی ومدعی علیک وضع ینی حقنده مدار
مفقود اولدیغندن سبکی نقصان وخللدن غیر خالی اولمغین بو صورتده خصوص مذکورک
ینه محکمہ مذکورده اعاده محاکمہ سی ضمنده محلنه اعاده سی اقتضا ایدر .

*
*

بر تعاملی موجود اومش اوله بیلیر که عبادت کثیرینی رفع ایتمهش ، فقط اونی صوکنجی حکمت اولمق اوزره اعتبار ایتدیرمیوب درجه علیایی ذاتاً ذهنده تقدیم ایتمشد. صوکره بوندن آله واحدک منفرد مخبرلری کویا که ظهور ایتمش اولسونلر. هر حالده انکشاف ایله اونک بیان اجمالیسنک ظاهری و باطنی برسلسلهیه تقسیمی کندیلکندن حائر توصیه در .

هر انکشاف دینیک برخاسه شامله سی اولمق اوزره معتبر طو تولمیدر که هیچ بروقت ده یوکسک اولان طرفندن ده سافلک بررد کاملی واقع اولیوب بلکه بوتون درجات بر برینک یاننده طورور . بوقاعده بزم زمانمزه قدر جاریدر که اونده حاله لستخه لراطشیمق فته تیش خدمتی خاطر لاتیر ، پک اسکی اعتقاد باطل ادیانک ایچنده ویاننده نشوونما بولور و محافل معلومه نک جد اعتبار اولنان مایمون ایچون نشوویاب اولملری بر وقتیکی « توتهم » حیوانته تنبیه ایدر . بوصورتله لکن تصفیه اولنان تشکیلات ده بوتون ازمان ایچنده دوام ایدوب اک اسکی دائماً اک جرأتکارانه ملاحظاتک یاننده بولنور؛ هیچ بروقت انکشاف ، حاضر سفره قورلمقدن عبارت اولماز ، بلکه ، یکی ظهور ایدر ، اولا کوچوکه محافلی قاوریوب کندینه اعتباره مجبور ایدر .

کذلک انکشاف ایله درونی حیات دینیته نک ، تقوانک یاخود روحلر اوزرنده دینک قدرت و تاثیرینک ، اونک نشئه یاب ایتک ، تسلی و یرمک وسائر استعدادینک بر ترفیعی آرز تصادق ایدر . بولظواهرات ده زیاده برمنحنی مخصوص عرض ایدر که الکی صورتده ادیان منفردده تعقیب اولنور . بومنحنی تشکیلات جدید (کذلک اصلاحات و امثالی) نک ظهورنده شدیداً یوکسلیر ، تا که صوکره دن معین برسویه اینسین . انکشافک ده بر باشقه نوعی دینک حیات اوزرنده رؤسای دین واسطه سیله اولان قدرت و حاکمیت خارجیه سی عرض ایدر که بعضی دینلر ده بوقرون وسطاده اوج نقطه سنه واصل اولمش و بوکون ممالک واقوامه کوره مختلف بولنمشد . هر ایکی مطالعه ده علاقه دار ایدر سسده بوراده بر طرف ایدلملیر ؛ فلسفه جه انکشاف اولمق اوزره معتبر اوله جق اولان شیئه بولنرله اصابت اولونماز . هر حالده انکشاف اوتخولانه مناظر اوله رق جاری اولماز ؛ فلسفه نظرنده یوکسکجه بر دین نه اک یوکسک درونی نه ده اک یوکسک خارجی قدرتی عرض ایتلملیر . بوقدرت یالکز تاریخاً قاورانلیر ، فقط ده محکم عارض اولان سافلجه ایله کثریا مجادله ده ده عالینک هیچ بر معیارینی تشکیل ایتمز . »

بومطالعاه قارشى دىرزكه :

۱. دىنسز هيچ بر قومك بولونمايدىقى قبول ايتك ايچون دين مفهومي تازيل ايتك
تقويم يوقدر ، چونكه الك ابتدائى انسانلرده كي بقايى ديانى اصل دين دكل ، بلكه اونك
تدنيات وتردياتيدر . بوتقديره كوره تاريخ دىنده معتاد اولان انكشاف وتكامل مقامنه
قائم اوله حق برانطواده كي غرابت تحريات علميه ايچون هائل اوله بيلير ، فقط مانع اوله ماز .
اسفلدن اعلايه ارتقا فكرينك دها واضح ، دها مقنع ، دها معقول كورونمى ايسه صرف
اعتقاد آئارنددر .

۲. وحدانيت الهيه نك اصالتى حقنده يوقايدده سرداولان دلائل كوسترير كه بواعتقاد
وحى الهى ايله رابطه دارد ؛ شوخالده بوكا قارشى دها طبيعيدر ، ياخوددكلدر دعوايى
برفانده تأمين ايتز . مع مافيه الك بسيط بردوشونشك بيله بركويدده متعدد مختار اولونجه
ايشلرك دوزكون كيمسه مسندن صانع ومدبر عالمك وحدانيتنه استدلال ايتمى فطرت اصليه نك
تريه ارشاد ايدده جكنى واضحا آكلانير . وحدتسز كثر نامعقول بريغيندر . تثليث
عقيدده سنى نصرانيت محيطنده كيمسه تجاوز عد ايتيورسه وحدانيت علمى بونى الك بويوك
جنائيت عد ايدر . مخلوقات الهيه نك تعددنده ايسه وحدانيت الهيه نى محل برشيك بولونمايدىقى
ميدانده در . اعتيادك تاثيرى ازاله ايچون مجادله ضروريدر . بعضى ذوات ممتزه نك تلقينى
ايله حصوله كن تحولاتده عاده مغلوب قالمسان كندى اقوامنك قابليت وتمايلات فطريه
وذاقيه لىنى حسابنه قاتماق ناقص برتفكردر .

۳. روحانيون ايله علمانك ، دوشوندكلرينك هپسنى وصوكنجيسنى خلفه سويله ميوب
بونى اتباع ومحرم اسرارلرندن بعضيلرى ايچون محافظه ايتمش اولملرى فكرى دينك جدتى
ايله قابل تأليف دكلدر . بوجهتله وحدانيت اصليه نك آثار متعددده سنى جهت باطنيه
اسناد ايدوب بونلرى سائر تظاهرات خارجيه نك ياننده يورويجى اولمق اوزره تصويره
امكان يوقدر . بوندن دولاييدر كه افكار منوره غسندنده اوچ - برك عقيدده سى حائر
اعتبار اوله مامشدر .

مع مافيه مسئله نك دها زياده تنورى ايچون فخرالدين رازى مرحومك (كان الناس
امة واحدة فبعث الله النبيين مبشرين ومنذرين وانزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس
فيما اختلفوا فيه وما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعدما جاءتهم اليينات بغيا بينهم الاية) قول
كريمك تفسيرنده ويردىكى تفصيلاتى نقل ايدده لم .

« بوآیت ناسك امت واحده اولدوغنه دلالت ایدیورسه ده حقهده می یوقسه باطلده می
امت واحده اولدقلرینه دلالت ایتیور . مفسرین بوخصوصده اوچ قول اوزرینه اختلاف
ایتمشلدردر .

برنجی قول — دین واحد اوزرینه بولندقلریدر که بوده ایمان وحقدن عبارتدر . بو،
اکثر محققینک سوزیدر . بوکا وجوه عدیده دلالت ایتمکده در :

۱ . قفالک ذکر ایتدیکی وجهدر . او دیمشدر که بوکا دلیل (فبعث الله النبیین مبشرین
ومنذرین وانزل معهم الکتاب بالحق لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیہ) قول کریمیدر ؛
چونکه بو کوستریور که انبیاء علیهم السلام آنحق اختلاف زماننده بعث اولنمشلدردر .
(وماکان الناس الا امة واحدة فاختلفوا) قول جلیلی ده بونی مؤیددر . کذلک ابن
مسعود رضی الله عنهدن منقول اولان (کان الناس امة واحدة فاختلفوا فبعث الله النبیین ...
لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیہ) قرائتی ده تأیید ایدر . بومعلوم اولنجه دیرز که (فبعث الله
النبیین) قول کریمنده کی فاء بعثت انبیانک بعدلاختلاف وقوعنی اقتضایدر . ا کر بوندن
اوکجه انسانلر کفرده امت واحده اولسه لردی بو اختلافدن اوکجه پیغمبرلرک بعثی اولی
اولوردی ، چونکه اونلر انسانلرک بعضیسی محق ، بعضیسی مبطل اولدینی وقت بعث
اولنجه هپسی مبطل ، کفر اوزرینه مصر اولدقلری زمان بعث اولنملری اولی اولور .
قفال مرحومک بوراده ذکر ایتدیکی بووجه کوزلدردر .

۲ . جناب حق ناسك امت واحده اولدیغنه حکم ایتمش ، صوکره بزده بوکا دلیلک
دلالتنه وابن مسعودک قرائته کوره اونلرک صوکره دن اختلاف ایتدکلرنی درج ایتمشدک ،
صوکره جناب حق بیورمشدر که (ومااختلف فیہ الاالذین اتوه من بعدما جاءتهم الیانات
بغیا بینهم) ، ظاهر اولان شودر که بواختلافدن مقصد (کان الناس امة واحدة) قول
کریمیه اشارت اولنان بواتفاقدن صوکره حاصل اولان اختلافدر ، صوکره بو اختلاف
حقنده بغی سببیه حاصل اولدیغنه حکم بیورمشدر که بوصفت آنحق مذاهب باطلیه
یاقدشیر ، بناءً علیه بوآیت مذاهب باطله نك آنحق بغی سببیه وجوده کدیکنه دلالت ایدر .
بوده بواختلافک حصولدن اوکجه حاصل اولان اتفاقک آنحق حقهده اولوب باطلده
اولدیغنی کوستریور ؛ بناءً علیه انسانلرک دین باطلده دکلده دین حقهده امت واحده
اولدقلری ثابت اولور .

۳ . آدم علیه السلامی جناب حق اولادینه پیغمبر کوندردیکی وقت هپسی مسلم ، جناب

حقه مطیع ایدی وناقایل هابیلی حسد وبنی سببیه قتل ایدنجهیه قدر آرهلرنده اختلاف حاصل اولمامشدی . بو معنی نقل متواترله ثابت ، آیتده بوکا منطبقدر ، چونکه ناس — یعنی آدم و ذکور وانات اولادی — حق اوزره متحد برامت ایدیلر ، صوکره (وائل علیهم نبأ بنی آدم بالحق اذقربا قرباناً فتقبل من احدهما ولم يتقبل من الآخر) آیت جلیلهسنده حکایه بیورلدینی کی بنی وحسد سببیه اختلافه دوشدیلر . بناءً علیه بوقتل وکفر آنحق بنی وحسد سببیه تکون ایشدیر .

۴ . ارض طوفانله غرق اولدوغی وقت یالکیز اهل سفینه قالمشدی ، اونلرک هپسیده حق و دین صحیح اوزرینه ایدیلر ، صوکره دن اختلافه دوشدیلر ؛ بوقصه ، نبوتی دلائل قاطعه و نقل متواترله معروف اولان وقایعندیر ؛ بناءً علیه ناسک حق اوزرینه متحد بر امت اولوب صوکره دن اختلاف ایتدکلی ثابت اولور . حالبوکه اونلرک باطل وکفر اوزرینه متفق اولدقلری قطعاً هیچ بر دلیل ایله ثابت اولمامشدر . بویه اولنجه نظمک دلیل ایله ثابت اولان شیئه حملی و هیچ بر دلیل ایله ثابت اولمایان شیئه عدم حملی واجب اولور .

دین حقه ، فکردن باشقه یول یوقدر . فکرده نتایجیه وصول ایچون ترتیب مقدماتدن برشی دیمک دکلدیر . بومقدماتده نظری ایسه باشقه مقدماته محتاج اولوب درو و تسلسل لازم کلیرکه بونلر باطلدر . بناءً علیه نظریاتک بالاخره ضروریاته منتهی اولمسی واجبدر . مقدماتک ضروریاته منتهی اولمسی واجب اولدینی کی ترتیب مقدماتکده صحقی ضرورت عقل ایله معلوم اولان بر ترتیبه منتهی اولمسی واجبدر . نظریات ، صحقی ضرورت عقل ایله معلوم اولان مقدمات بر صحقی ضرورت عقل ایله معلوم اولان ترتیبله مستند اولونجه عقل سلیمک خارجدن کندینه بر سبب عارض اولمادینی زمان یا کلیه جفته قطعاً حکم ایتمکده واجب اولور . فقط کندینه بر سبب خارجی عارض اولنجه اوراده یا کمتی واقع اولور . بوندن ثابت اولورکه اصابت ذاتی ، خطا عرضیدر . ذاتی ایسه بحسب الاستحقاق ، كذلك بحسب الزمان عرضیدن اقدمدر . بو پک ظاهردر . بناءً علیه ثابت اولورکه اولی اولان ، ناس دین حقه امت واحده ایدی ، صوکره بنی وحسد کی اسباب خارجیهدن دولانی اختلاف ایتدیلر ، دینلمکدر . ایشته بوبر دلیل معقولدر ، نظم قرآنده بوکا مطابق اولدیغندن بوکا ذاهب اولمق واجبدر .

۶ . « کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه وینصرانه ویمجسانه » حدیث شریفی

لالت ایدیورکه مولود فطرت اصلیه سنه بر اقیسه ادیان باطله دن برشی اوزرینه بولونماز.
دین باطله اسباب خارجه دن ناشی جرأت ایدرکه بونلرده ابونینک بو خصوصه سعی و بخی.
حسد کی اغراض فاسده نك حصولیدر .

۷ . جناب حق (الست بر بکم) دیدیکی وقت اونلر (بلی) دیمشلردی. ایشته اوکون
ونلر دین حق اوزرینه متحد بر امت ایدیلر . بوقول ابی بن کعب ایله بر زمرة مفسریندن
سرویدر فقط متکلمینک بوقصه حقنده بر چوق بخلری واردر. بو وجهه قدر ذکر ایتدیکمز
و آلتی وجهدن صوکره بوقوله نصرته احتیاجز یوقدر . برنجی قولک تقریرنده کی سوزک
بسی بودر .

ایکنجی قول — ناسک دین باطله امت واحده اولدقلیدر . بو ، حسن ، عطاء ،
بن عباس کی برقم مفسرینک سوزیدر . بونلر آیت و خبرله احتیاج ایتمشلردر. آیت
«فبئذ الله النبیین مبشرین ومنذرین» قول کریمیدر ، بوقول آنحق بوکا یاقیشیر . خبر ،
بغمبر علیه السلامدن روایت اولنان «ان الله تعالی نظر الی اهل الارض عرهم وعجمهم
نقتم الا بقایا من اهل الکتاب» حدیث شریفیدر .

بونک جوابی بیان ایتدیکمز وجهله بونک آنحق ضدینه یاقیشدیفیدر . چونکه
ختلاف زماننده بعثت واجب اولنجه ، اکر اولکی اتفاق کفر اوزرینه اتفاق اولسه ایدی
ووقت بعثت اولی اولوردی ؛ اوراده بعثت واقع اولمیدنی جهتله بیلدک که او اتفاق باطل
وزرینه دکل ، حق اوزرینه ایدی .

بوقوله قائل اولانلر ، انسانلرک نه زمان کفر اوزرینه متفق اولدقلرنده اختلاف
یتمشلر ، بونک اوزرینه حضرت آدمک وفاتندن حضرت نوحک زمانه قدر کافر ایدیلر .
یتلمش ؛ صوکره کندیلرینه بر سوال صوروب ایچلرنده هابیل ، شیت ، ادیس کی
سلم یوقیدی ؛ دیمشلر ، جوابده ویرمشلرکه غالب اولان کفر ایدی ، حکم ایسه
نالبکدر ، چوعلک ایچنده آزک اعتباری اولماز .

اوچنجی قول — ابو مسلم ایله قاضینک مختاریدرکه انسانلرک شرایع عقلیه یه تمسک
خصوصنده امت واحده اولدقلیدر . شرایع عقلیه صانعک وجود وصفاتی اعتراف ایتک،
خدمتیه ونعمتلیرینه شکر ایله اشتغال ایلک ؛ ظلم ، کذب ، جهل ، عبت وامشاندن
جناب ایتکدر . قاضی کندی قولنک صحتنه شووجهله استدلال ایتمشدرکه (النبیین) ،
مظنی عموم واستغراق افاده ایدر . فا حرفی تراخی افاده ایدر ، بناء علیه (فبئذ الله النبیین) .

قول کریمی جمیع انبیانک بعثتک ناسک امت واحده اولمسندن متأخر اولدیغنی افاده ایدر . شیمدی جمیع شرایعک بعثتک تقدیم ایدن شو وحدت پیغمبرلردن مستفاد اولمیان بر شریعتده اولمسی لابددر . بناءً علیه عقلدن مستفاد اولان بر شریعتده اولمسی واجبدر که بوده بزم بیان ایتدیکمزدردر . کذلک انعام ایدنه شکرک ، خالق طاعتک ، خلقه احسانک ، عدلک حسنی بیلیمک هرکس آردسندده مشترکدر ، کذب ، ظلم ، جهل وعبتک قبحنی بیلیمکده هرکس آردسندده مشترکدر ، بوکا بناءً الک ظاهر اولان ، انسانلرک بدایت امرده بونک اوزرینه متحد اولوب صوکره اسباب منفرددن ناشی اختلاف ایتدکلریدر . قاضی صوکره کندیسنه سؤال ایدوب دیمشدرکه انسانلرک اولی آدم علیه السلام دکلیدر ؟ اوایسه پیغمبر ایدی . شو حالده پیغمبر انک بعثتدن اوکجه انسانلری مکلف اثبات ایتک ناصل صحیح اولور ؟ جوابده ویرمشدرکه احتمالکه حضرت آدم علیه السلام اولادیه برابر اوکجودن شرایع عقلیه به تمسکده برلشمشلردی ، صوکره جناب حق اونی اولادینه ارسال بیورمشدر ، واحتمالکه بوندن صوکره اونک شریعتی مندرس اولوب ناس شرایع عقلیه به تمسکه رجوع ایتمشلردردر .

دیگر طرفدن انبیای عظام جانب عالیلردن تبلیغ بیوریلان ادیان ، اساس و اصول اعتباریه متفاوت اوله میوب آنجوق فقرعاندده اختلاف ایدوبسیلیر . چونکه ادیانک احتواء ایتدیکی احکامک بر قسمی ذات باری وصفات الهیه به عائد اولوب بونلرده ایسه هیچ بروقت تغیر وتبدیل ممکن اولمیدیلدن ازلاً وابتداً قدیم اولملریله بونلره متعلق اولان احکامکده زمان ومکان ایله اختلافنه امکان یوقدر . بوندن طولاییدرکه جناب حق وحدانیت وصفاته ایمانک هیچ بر حالده مشروع اولماسی جائز دکلدردر . (شرع لکم من الدین ماوصی به نوحاً والذی اوحینالیک وماوصینابه ابراهیم وموسی وعیسی ان اقیموالدین ولانتفرقوا فیه) آیت کریمه سنده امت محمد ایچون اولوالعزم انبیای شریعت بولنان بش پیغمبر ذی شانه توصیه ووحی بیورلمش اولان بردینک مشروع قیلندی ، بونکده دینی اقامه واونده عدم تفرقندن عبارت بولندی بیان بیورلمشدر . اقامه دیندن مقصد جناب حق توحید ایتک والله ، کتابلرینه ، پیغمبرلرینه ، آخرت کونه ایمان وواصر ونواهیسنده جناب حقه اطاعت ایلکدردر . قاضی ابوبکر بن العربی مرجوم دییورکه : « کائن آیت کریمه دن مقصد ، بزم شرایعک اختلافی بولنمیان اصولده متحد بردین توصیه ایتدک ، دیمکدرکه بواصول : توحید ، صلات ، زکات ، صیام ، حج ، جناب حقه عمل صالح ایله تقرب ، صدق ، عهده وفای

ادای امانت، صلہ رحم، کفر و قتل و زنا و نہ صورتہ اولورسہ خلقہ اذا ونصل اولورسہ حیوانہ جفا و مروتی مغل احوال و دناٹلری ارتکابی تحریمدن عبارتدر . بونک ہپسی بردین، واسبابی مختلف اولسہدہ السنہ انبیادہ اختلافی اولمایان برملت اولق اوزرہ مشروع قیلنمشدر . بونلرک ماعداسندہ شریعتلر مختلف زمانلردہ ، مختلف امتلر اوزرینہ وضعی مصلحتک اقتضا و حکمتک ایجاب ایتدیکی احکامدہ ارادۃ الہیہ یہ کورہ تفاوت ایتشلردر . « مسرودات آنفہدن وحدانیت الہیہنک اصالتی ظاہر اولاجنی کبی انکشاف فکرنیک ادیانک احکام اصلینہدہ متصور اولیوب آنجق مصالح ائمہ راجع بولنان شرایعدہ ممکن اولاجنی دہ تبیین ایدر . شوکتی

دارالحکمہدن صوریلان بعض سؤاللرہ جواب

سؤال ۷

قرآن عظیم الشاندہ حکمت حقندہ برچوق آیات جلیلہ واردر . (۱)
حکیم اولق نہ دیمکدر ونہ یہ متوقفدر ؟ حکمای اسلامیدن متقدمین ومتأخرینک اختلافلری هانکی نقطہلردر .

ج

(ح گ م) مادہسی لسان عربدہ علی الاطلاق برشیدن برشینی منع ایتک یاخود اصلاح مقصدی ایلہ برشینی محافظہ ایتک، یعن، فساد وتغیردن منع ایتک معناسہ موضوع اولوب دلالت ایلدیکی دیگر مغالرہب بو منع معناسنی متضمن درلر . مثلاً حیوانی حرکاتندہ سربست برافقادینی ایچون آغزندہ کی کہ - حکمہ - ظلمہ مانع اولسی لازم کلدیکی ایچون فصل خصوصت ایدن ذاتہ حاکم ، قضاسنہ حکم دینیلدیکی گبی انسانی جہل وسفہدن منع ومحافظہ ایدن فضیلتہدہ حکمت دینیلمشدر . حکمت اصل وضعہ نظراً احکام کی مصدر وبرشینی قصورسز ، متین ولایقی وجہ ایلہ تسویہ ایتک معناسہ ایسہدہ عرفاً نفسک کمال عامی وعملینسہ اطلاق اولنورکہ علم وعقل ایلہ حقہ اصابت ، عملی معلومہ موافق اولہرق تحصیل ایتک، حقائق موجودہنک - علی قدرالامکان - حالت نفس الامر یہ سنی بیلیمک گبی معانی فاضلہ ایلہ تعریف ایدلمشدر .